

شاخصه‌های زن مطلوب از منظر قرآن و عهدین

طاهره عبداللهی^۱، نفیسه امیری دوماری^۲

چکیده

شناخت شاخصه‌های زن مطلوب از دیرباز بحث جدی ادیان بزرگ جهان بوده است. امروزه مسئله زنان در رأس مسائل انسانی و اجتماعی جوامع بشری به‌ویژه جوامع روبه رشد قرار دارد. در این میان ترسیم شاخصه‌های زن مطلوب از سرچشمه و حیانی با توجه به جامعیت آموزه‌های قرآنی ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا پیشرفت و سلامت جوامع به تحکیم نظام خانواده وابسته است. نوشتار حاضر با تکیه بر قرآن و عهدین با روش تحلیلی-توصیفی به استخراج شاخصه‌های زن مطلوب می‌پردازد تا علاوه بر استحکام بخشی نظام خانواده، نگاه جامع و تکاملی ادیان در مقایسه با شاخصه‌های زن برتر در جوامع کنونی مشخص شود. از این رو باید اذعان کرد برخلاف رویکرد غالب در جوامع معاصر نسبت به ویژگی‌های زن برتر که نگاهی ظاهری و مادی است نگاه قرآن و عهدین جامع، کمال‌گرا و متناسب با ماهیت و سرشت حقیقی زن است. همچنین عمق و جامعیت شاخصه‌های زن مطلوب در نگاه قرآن نسبت به عهدین بیشتر بوده و تصویری واضح از ویژگی‌های لازم زن به صورت رکن اصلی و تأثیرگذار در سلامت و بهداشت روانی خانواده ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: زن مطلوب، زن در قرآن، زن در عهدین.

^۱. دانش‌آموخته دکتری تفسیر تطبیقی، مدرس گروه علمی- تربیتی علوم قرآن و حدیث، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی ﷺ العالمیه، قم، ایران. (نویسنده مسئول).

^۲. استادیار و عضو هیئت علمی جامعه المصطفی ﷺ العالمیه، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، قم، ایران.

۱. مقدمه

شناخت شاخصه‌های زن مطلوب با توجه به نقش کلیدی و محوری زن در تحکیم نظام خانواده و در نتیجه حفظ آرامش و بهداشت روانی آن جایگاه مهمی دارد. کامل‌ترین شناخت از سرچشمه وحی با توجه به جامعیت آموزه‌های قرآنی لازم و ضروری است. در کنار قرآن، آشنایی و شناخت شاخصه‌های زن مطلوب در عهدین و مقایسه میان قرآن و کتاب مقدس در ترسیم ویژگی‌های زن نمونه ضروری به نظر می‌رسد. در این مورد برخی پژوهش‌ها مانند نبوت زن در قرآن و عهدین نوشته علی‌الشیخ و فاطمه عقیلی و کتاب شخصیت زن در قرآن و عهدین نوشته حبیب مظاهری، منسب‌ها در مورد زنان را بررسی می‌کند، اما نوشتاری به‌طور مستقل در زمینه شاخصه‌های مطلوبیت از نگاه قرآن و عهدین تدوین نشده است به‌جز پایان‌نامه بررسی شاخصه‌های زن نمونه در قرآن و عهدین از خانم آیس دریاتی که در این اثر، برخی موارد مطرح، شاخصه برتری زنان محسوب نمی‌شوند با اینکه برخی از نمونه‌های این پژوهش، خارج از محدوده قرآن است. نوشتار حاضر با روش توصیفی به معرفی زنان مطلوب و شاخصه‌های آنها در قرآن و عهدین پرداخته تا ترسیمی از خانواده سالم و متعالی ایجاد کند.

۲. مفهوم‌شناسی

مراد از عهدین، عهد قدیم یا عهد عتیق، عهد و پیمانی است که خدا از انسان گرفته که بر شریعت الهی گردن نهد. این عهد و پیمان ابتدا با حضرت ابراهیم علیه السلام بسته شد و سپس در زمان حضرت موسی علیه السلام تجدید و تحکیم شده است. (ر.ک.، سلیمانی اردستانی، ۱۳۹۵)

۳. زنان مطلوب و شاخصه‌های آنها در قرآن

معرفی الگو و ارائه شاخص از روش‌های تربیتی است. قرآن نیز در موارد مختلف به معرفی زنان نمونه پرداخته است با این توضیح که در برخی موارد علاوه بر ذکر نام، ویژگی و شاخصه مثبت آنها را بیان کرده است مانند: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِي لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَ عَمَلِهِ وَ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ. وَ مَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ

فَرْجَهَا فَفَقَحْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتُ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَها وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِنِينَ؛ و خدا برای کسانی که ایمان آورده اند زن فرعون را مثل می زند آن گاه که گفت: ای پروردگار من، برای من در بهشت نزد خود خانه ای بنا کن و مرا از فرعون و عملش نجات ده و مرا از مردم ستمکاره برهان و مریم دختر عمران را که شرمگاه خویش را از زنا نگه داشت و ما از روح خود در آن دمیدیم و او کلمات پروردگار خود و کتاب هایش را تصدیق کرد و او از فرمانبرداران بود» (تحریم: ۱۱-۱۲). در برخی موارد، قرآن بدون ذکر نام، تنها به بیان ویژگی ها و شاخصه ها پرداخته است. در نوشتار حاضر به طور خلاصه برخی از موارد بیان می شود.

۳-۱. حضرت مریم علیها السلام

خداوند پس از نمونه دانستن همسر فرعون به معرفی حضرت مریم علیها السلام، الگوی انسان های مؤمن می پردازد. «وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتُ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَها وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِنِينَ؛ و مریم دختر عمران را که شرمگاه خویش را از زنا نگه داشت و ما از روح خود در آن دمیدیم و او کلمات پروردگار خود و کتاب هایش را تصدیق کرد و او از فرمانبرداران بود» (تحریم: ۱۲). خداوند اوصاف حضرت مریم علیها السلام را به دلیل مقام بالای ایشان در آیه ای جداگانه ذکر فرمود که نشان از جایگاه ویژه این بانو دارد (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۵۸).

۳-۱-۱. بانویی برگزیده و مطهره

برگزیدگی حضرت مریم علیها السلام در آیه تصریح و مورد تأکید قرار گرفته است: «وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ. يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ؛ و فرشتگان گفتند ای مریم، خدا تو را برگزید و پاکیزه ساخت و بر زنان جهان برتری داد. ای مریم از پروردگارت اطاعت کن و سجده کن و با نمازگزاران نماز بخوان» (آل عمران: ۴۲-۴۳). آیه اشاره دارد به اینکه فرشتگان فراوانی با این بانو سخن گفته و او را از مقام اصطفاایش باخبر کردند: «تو صفوه الله، مطهره و در میان زنان عالم ممتازی، دائماً به یاد حق باش، سجود و رکوع را فراموش نکن و از اهل رکوع باش» (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۲). در مورد علت تکرار جمله:

«اصطفیک» نظرانی مطرح شده است. برخی علت تکرار را يك بار برای بیان برگزیدگی او به طور مطلق و بار دوم برای برگزیدگی او نسبت به تمام زنان جهان دانستند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ۵۴۲/۲). علامه، اصطفای مطلق را به معنای تسلیم و اصطفای دوم را به معنای تقدم او بر زنان عالم می‌داند (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۱۸۹/۳). برخی نیز اصطفای اول را برای عبادت و اصطفای دوم را به دلیل ولادت عیسی علیه السلام می‌دانند (قرطبی، ۱۳۶۴، ۸۲/۴). علت برگزیدگی هرچه باشد گویای مقام بالای حضرت مریم علیه السلام است که فرشتگان با ایشان سخن گفته و سخنان حضرت مریم علیه السلام را می‌شنیدند.

۳-۱-۲. محدثه بودن

ظواهر قرآن گویای این مطلب است که فرشته‌ها فقط به صورت هاتف غیبی و سروش نهان با حضرت مریم علیه السلام سخن نگفتند، بلکه بر حضرت مشهود شدند. (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۴) مراد از محدثه بودن حضرت مریم علیه السلام هم صحبتی با فرشتگان و شنیدن کلام آنهاست که در چند آیه از قرآن اشاره شده است: «فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا» (مریم: ۱۷)؛ «إِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ» (آل عمران: ۴۲)؛ «إِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ» (آل عمران: ۴۵).

۳-۱-۳. صدیقه بودن

قرآن کریم حضرت مریم علیه السلام را صدیقه معرفی کرده که این مبالغه در تصدیق است. خداوند می‌فرماید: «مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ؛ مَسِيحٌ پسر مریم جز پیامبری نبود که پیامبرانی پیش از او بوده‌اند و مادرش زنی راستگو بود» (مائده: ۷۵). خداوند در بیان صدیقه بودن مادر حضرت علیه السلام می‌فرماید: «وَمَرْيَمُ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا مِنْ الْقَانِئِينَ؛ و مریم دختر عمران را که شرمگاه خویش را از زنا نگه داشت و ما از روح خود در آن دمیدیم و او کلمات پروردگار خود و کتاب‌هایش را تصدیق کرد و او از فرمانبرداران بود» (تحریم: ۱۲). حضرت مریم علیه السلام نه تنها صادق

بود، بلکه از صدیقین به شمار می‌آمد و صحنه گذاشتن خداوند بر این موضوع نشان از وجود فضائل مطرح در حضرت است (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۶۵). مراد از صدیقه بودن حضرت مریم علیها السلام تصدیق چیزی است که خدا با او تکلم کرده و تصدیق کلام خداست (رازی، ۱۴۰۸، ۳۰۸/۱۹). برخی گفته‌اند: «مراد تصدیق حضرت مریم علیها السلام به وحی انبیا و ملائک است و یا تصدیق به وعد و وعید، امر و نهی الهی (طبرسی، ۱۳۷۲، ۴۸۰/۱۰). هر کدام از معانی مورد نظر باشد شاخصه برتری حضرت مریم علیها السلام است.

۳-۱-۴. الگوی عفت

وجود ملکه عفاف در حضرت مریم علیها السلام از بررسی آیات حاصل می‌شود به‌ویژه در مقایسه با حضرت یوسف علیه السلام؛ زیرا هر دو در صحنه امتحان قرار گرفتند. خداوند در مورد حضرت مریم علیها السلام می‌فرماید: «قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا؛ مَرِيَمُ كَفَتْ» (مریم: ۱۸). حضرت مریم علیها السلام نه تنها خودش میل ندارد، بلکه آن فرشته را هم که به صورت بشر متمثل شده است نهی از منکر می‌کند و می‌گوید: «اگر تو با تقوایی، دست به این کار زن» (جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۴۶). تفاوت این بیان در جریان حضرت یوسف علیه السلام مشاهده می‌شود آنجا که خداوند می‌فرماید: «وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ؛ أَنْ زَنَّ أَهْنَكَ أَوْ كَرَدَ وَ إِنْ نَهَى عَنْهُ رَأْسُهَا فَلَأَتْتَبَعْتَهُ فَلَاحِقَ لَهَا مِنَ الشَّجَرِ» (یوسف: ۲۴). در جای دیگر آمده است: «وَمَرْيَمُ ابْنَتْ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَ صَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَ كُتِبَ لَهُ وَ كَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ؛ وَ مَرْيَمُ دَخَرَ عِمْرَانَ رَاكَةً شَرْمَاكَ خَوِيش رَا از زَنَّا نَكَّة دَاشْت وَ مَا از رُوح خود در او دَمِیدیم وَ او کَلِمَاتِ پروردگار خود وَ کِتَابِ هایش رَا تصدیق کرد وَ او از فرمانبرداران بود» (تحریم: ۱۲). بیانگر این مطلب است که عفت و پاکدامنی حضرت مریم علیها السلام سبب شد که روح الهی در او دمیده شود و در مقام صدیقین قرار گرفته و از قانتین باشد.

خداوند در قرآن با بیان خصایص و ویژگی‌های ممتاز ساره، تصویری از یک بانوی بافضیلت ترسیم کرده است. بانویی که به دلیل دریافت شایستگی و به امر الهی در سن پیری و از همسری که‌نسال، بشارت فرزند دریافت می‌کند.

۳-۲-۱. دریافت بشارت فرستادگان الهی

در جریان داستان حضرت ابراهیم علیه السلام و ورود فرشتگان بر ایشان، خداوند درباره ساره و بشارت به ایشان می‌فرماید: «وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحَكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ. قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ. قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ. رَحِمَتُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ؛ زَنَشَ كَهِ اسْتَادَه بُوْد، خَنْدِيد. اَو رَا بَه اسْحَاق بشارت دادیم و پس از اسحاق به یعقوب. زن گفت: وای بر من، آیا در این پیری می‌زایم و این شوهر من نیز پیر است؟ این چیز عجیبی است. گفتند: آیا از فرمان خدا تعجب می‌کنی. رحمت و برکات خدا بر شما اهل این خانه ارزانی باد. او ستودنی و بزرگوار است». (هود: ۷۱-۷۳) از آیات مربوطه به دست می‌آید که ساره، شاهد ورود فرشتگان بر حضرت ابراهیم علیه السلام بود. «ضَحَكْتُ» در تفاسیر با معانی متفاوتی مطرح شده است. برخی مفسران به معنای خندیدن و خوشحالی اشاره کرده‌اند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ۱۷۱/۹) و برخی معنای عادت ماهانه را بیان کرده‌اند (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۱۰/۳۲۳).

مشابه این آیات در سوره ذاریات است: «فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرََّةٍ فَضَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ. قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ؛ و زَنَشَ فَرِيَاد زَنَانِ آمَد و بر روی زد و گفت: من پیر نازایم. گفتند: پروردگار تو چنین گفته است و او حکیم و داناست». (ر. ک.، ذاریات: ۲۹-۳۰) علامه طباطبایی می‌نویسد: «كذلك» اشاره است به بشارتی که ملائکه به زن و شوهری دادند که زن آن وقتی که جوان بود زنی نازا بود تا چه رسد به امروز که پیر هم شده. و مرد، پیرمردی است که کهولت و پیری بر او مسلط شده است» (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۳۷۸/۱۸). این آیات نیز تصویری دیگر است از هم‌کلامی فرشتگان با ساره و گویای قابلیت و شایستگی ایشان. نکته قابل توجه به کار

رفتن لفظ بشارات است با این توضیح که در آیه ۷۱ سوره هود پس از رفع ترس و نگرانی حضرت ابراهیم علیه السلام از فرستادگان الهی به ساره بشارت و مژده تولد اسحاق و یعقوب داده شد. «فَبَشِّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ». همین تعبیر در آیه ۱۰۱ سوره صافات درباره حضرت ابراهیم علیه السلام به کار رفته است آنجا که می فرماید: «فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ». پس از اینکه حضرت ابراهیم علیه السلام از خداوند درخواست فرزندی از شایستگان را دارد خداوند مژده و بشارات فرزندی بردبار را می دهد. همان طور که در توضیح آیات ۲۹ و ۳۰ سوره ذاریات آمده است براساس نظر علامه طباطبائی رحمته الله کلمه «كذلك» اشاره است به بشارتی که ساره از سوی خداوند دریافت کرده است. بنابراین، آیات فوق بیانگر جایگاه ساره و قابلیت ایشان در گفت و گو و هم صحبتی با فرشتگان است که از شاخصه های زنان نمونه قرآنی است.

۳-۲-۲. دریافت رحمت و برکت الهی

خداوند در مقابل شگفتی ساره نسبت به سخنان فرشتگان به مواهب و برکات خاص الهی اشاره می کند: «رَحِمْتُ اللَّهَ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ» (هود: ۷۱). روشن است که دریافت رحمت الهی در نتیجه حصول قابلیت و ظرفیت است و حکمت الهی اقتضا می کند بنده، بدون شایستگی لازم در معرض الطاف خاص قرار نگیرد. در این آیه خداوند براساس حکمت الهی، مواهب و عنایات خاص خویش را به این خاندان اختصاص داده و ساره را شریک در ایجاد نسل مبارک معرفی کرده است.

۳-۳. آسیه همسر فرعون

از زنانی که به طور صریح در قرآن الگو معرفی شده اند آسیه بنت مزاحم همسر فرعون است. برخی تفاسیر ایشان را عمه حضرت موسی علیه السلام معرفی کرده اند. (امین، ۱۳۶۱، ۴۰۳/۱۲) قرآن این بانو را نمونه مردم مؤمن می شمارد و می فرماید: «وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتٌ فِرْعَوْنٌ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ؛ و خدا برای کسانی که ایمان آورده اند آن فرعون را مثل می زند آن گاه که گفت: ای پروردگار من، برای من در

بهشت نزد خود خانه‌ای بناکن و مرا از فرعون و عملش نجات ده و مرا از مردم ستمکاره برهان» (تحریم: ۱۱).

۳-۳-۱. اسوه مؤمنان

تعبیر قرآن اشاره به نمونه بودن همسر فرعون برای تمام جامعه اسلامی است نه فقط زنان. چنین زنی در خانه‌ای زندگی می‌کرد که صاحب آن ادعای «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» داشت (ر.ک.، نازعات: ۲۴). بنابراین، علت نمونه بودن آسیه این است که در نیایشش به ذات الهی عرض کرد: «رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ» اول خدا را می‌خواهد و در کنار خداوند، بهشت را طلب می‌کند. درحالی‌که دیگران «جَنَاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ» (فرقان: ۱۰) را درخواست دارند. در ادامه هم‌رهایی از فرعون و ستمکاری او را و دیگر ستمکاران را از خداوند درخواست دارد (ر.ک.، جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۱۵۵).

۳-۳-۲. حافظ جان حضرت موسی (ع)

قرآن در رابطه با نقش اساسی همسر فرعون در محافظت از حضرت عیسی (ع) در دوران طفولیت چنین می‌گوید: «فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ. وَ قَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنَ لِي وَ لَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَ هُمْ لَا يَشْعُرُونَ»؛ مادرش به الهام خدا او را به دریا انداخت [پس خاندان فرعون او را [از آب] گرفتند تا سرانجام، دشمنشان و مایه اندوهشان شود. مسلماً فرعون و هامان و سپاهیان آن دو خطاکار بودند و همسر فرعون گفت: [این نوزاد] برای من و تو مایه شادمانی و خوشحالی است، او را نکشید، امید است ما را سود دهد یا وی را به فرزندی خود بگیریم، ولی آنان آگاه نبودند] که دشمنشان را به دست خود می‌پروردند» (قصص: ۸-۹). فرعون قصد کشتن حضرت موسی (ع) را داشت، اما به دلیل محبتی که خداوند در حضرت موسی (ع) قرار داده بود برنامه تغییر یافت. «وَ أَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي» (طه: ۳۹). علامه می‌گوید: «معنای القای محبت بر او این است که خداوند او را طوری قرار داده بود که هرکس او را می‌دید دوستش می‌داشت و قلبش را به سوی

حضرت موسیٰ علیه السلام جذب می‌کرد» (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۲۰۹/۱۴). از این رو، همسر فرعون اساسی‌ترین نقش را در زندگی حضرت موسیٰ علیه السلام و برای نابودی حکومت فرعون ایفا کرد به گونه‌ای که حضرت موسیٰ علیه السلام در سایه حمایت‌های آسیه توانست مراحل حساس زندگی خود را طی کند.

۴. زنان مطلوب و شاخصه‌های آن در عهدین

۴-۱. زنان مطلوب و شاخصه‌های آن در عهد قدیم

۴-۱-۱. حوا: اولین زن خواهان دانایی

در عهد قدیم، حوا اولین زن عالم معرفی شده است که خداوند او را از دنده چپ حضرت آدم علیه السلام آفریده و یاور و مونس وی قرار داد، سپس آدم گفت: «این است استخوانی از استخوان‌هایم و گوشتی از گوشتم. نام او نسا باشد چون از انسان گرفته شده». در سفر پیدایش آمده است: «مار به حوا گفت درخت ممنوعه همان درخت دانستنی نیک و بد است و خدا خوب می‌داند وقتی زمانی که از میوه آن درخت بخورید چشمان شما باز می‌شود و مانند خدا می‌شوید و می‌توانید خوب و بد را از هم تشخیص دهید. آن درخت در نظر زن زیبا آمد و با خود اندیشید که میوه این درخت می‌تواند خوش طعم باشد و به من دانایی ببخشد، پس از میوه درخت چید و خورد و به شوهر خود داد و او نیز خورد. آن‌گاه چشمان هر دو باز شد» (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۲: ۲-۶).

۴-۱-۲. همسر نوح علیه السلام بانویی همراه با همسر

در کتاب مقدس، همسر حضرت نوح علیه السلام در تمام مراحل زندگی، همسری همراه در کنار حضرت معرفی شده است و او نیز مورد خطاب ویژه خداوند قرار می‌گیرد. در سفر پیدایش، خداوند به حضرت نوح علیه السلام گفت: «به زودی من سراسر زمین را با آب خواهم پوشانید تا هر موجود زنده‌ای که در آن هست، هلاک گردد، اما با تو عهد می‌بندم که تو را با همسر و پسران و عروسانت در کشتی سلامت نگه دارم» (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۶: ۱۷-۱۸). در همان روز که طوفان شروع شد نوح و همسر و پسرانش و زنان آنان داخل کشتی بودند و به جز اینان همگی هلاک شدند (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۷: ۱۳-۲۱).

۴-۱-۳. ساره همسر حضرت ابراهیم علیه السلام حافظ جان و فداکار در حق همسر

در سفر پیدایش آمده است چون ساره زن زیبارویی بود، حضرت ابراهیم از او خواسته بود که برای حفظ جان خویش درباره‌اش دروغ بگوید و وی را برادر خویش معرفی کند نه همسر خود. ساره نیز برای حفظ جان همسر خواسته‌اش را پذیرفت. (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۱۲: ۱۱-۱۹) از دیگر خصلت‌های ساره این بود که کنیزش هاجر را برای هدیه به همسر داد تا از او صاحب فرزند شود؛ زیرا ساره نازا بود و فرزندی نداشت (کتاب مقدس، پیدایش، ۱۱: ۳۰). ساره به ابراهیم گفت: «اینک که خداوند مرا از زاییدن بازداشت، پس تو با کنیز من هم‌بستر شو تا برای من فرزندی به دنیا آورد» (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۱۶: ۱-۳).

۴-۱-۴. مریم نبیه: خواهر حضرت موسی علیه السلام

خواهر حضرت موسی علیه السلام در تاریخ بنی اسرائیل نقش‌های مهمی ایفا کرد و و عهده‌دار وظیفه سنگین بود و جایگاه والایی داشت. برخی از نقش‌های ایشان در عهد قدیم چنین بیان شده است. در عهد قدیم از فداکاری و محبت خواهر حضرت موسی علیه السلام نسبت به برادر، مطالبی بیان شده که خلاصه داستان این‌گونه است: «خواهر آن کودک از دور مراقب بود تا ببیند چه بر سر او می‌آید. دختر فرعون چشمش به سبد افتاد و کنیزی را فرستاد تا سبد را از آب بگیرد. خواهر کودک نزد دختر فرعون رفت و گفت آیا می‌خواهید یکی از زنان شیرده عبرانی را بیاورم تا به این کودک شیر بدهد؟ دختر فرعون گفت: برو. دختر به خانه رفت و مادرش را آورد. دختر فرعون به او گفت: این کودک را به خانه‌ات ببر و شیر بده و برای من بزرگش کن» (کتاب مقدس، سفر خروج، ۲: ۴-۹).

۴-۱-۵. همسر حضرت موسی علیه السلام

در کتاب عهد قدیم ویژگی‌هایی برای همسر حضرت موسی علیه السلام مطرح شده است که عبارتند از:

اول، انجام فعالیت‌های اقتصادی

همسر حضرت موسی علیه السلام در کتاب مقدس، دختری معرفی شده است که همواره در کارهای منزل و تأمین معاش خانواده کمک‌کار پدر بود که در کنار فعالیت‌های منزل به انجام امور

اقتصادی و شغل شبانی نیز مشغول بوده است. در سفر خروج آمده است: «و کاهن مدیان (حضرت شعیب) را هفت دختر بود که آمدند آب کشیده و آبخورها را پر کردند تا گله پدر خویش را سیراب کنند. آن گاه موسی علیه السلام برخاست تا ایشان را سیراب کند» (کتاب مقدس، سفر پیدایش، ۲: ۱۵-۱۶).

دوم) همراهی و مهاجرت با همسر

در سفر خروج از همراهی همسر حضرت موسی علیه السلام در مهاجرت و سفر با حضرت موسی علیه السلام چنین نقل شده است: «پس موسی عصای خود را در دست گرفت و زن و فرزندان خود را برداشت و آنان را بر الاغ سوار کرده به مصر بازگشت». (کتاب مقدس، سفر خروج، ۴: ۲۰)

۴-۲. زنان مطلوب و شاخصه‌های آن در عهد جدید

عهد جدید زنانی را زنان نمونه مطرح کرده است از آن جمله آنان عبارتند از:

۴-۲-۱. الیزابت همسر زکریا: زن صالح و درستکار

در انجیل لوقا آمده است: «الیزابت از قبیله کاهنان یهود و از نسل هارون برادر موسی علیه السلام بود. زکریا و الیزابت هر دو از نظر خداوند بسیار درستکار بودند و با جان و دل احکام الهی را به جا می‌آوردند. آنان از داشتن فرزند محروم بودند تا اینکه فرشته ای بر زکریا ظاهر شد و در طرف راست قربانگاه ایستاد و گفت: ای زکریا! نترس چون آمده‌ام به تو خبر دهم که خدا دعایت را شنیده و همسرت الیزابت برایت پسری به دنیا خواهد آورد که نام او یحیی خواهد بود». (انجیل لوقا، ۱: ۵-۱۱)

۴-۲-۲. حضرت مریم علیه السلام

در عهد جدید به‌ویژه اناجیل، کمالات زیادی برای حضرت مریم علیه السلام بیان شده است و در میان زنان برجسته، بالاترین جایگاه و مقام نزد مسیحیان را دارد. در لوقا، اوصاف و ویژگی‌های حضرت مریم علیه السلام این گونه بیان شده است:

اول) ظهور فرشته بر مریم علیه السلام

در لوقا، جریان بشارت بر مریم علیه السلام چنین بیان شده است: «در ششمین ماه بارداری الیزابت، خداوند فرشته خود را فرستاد تا وحی او را به دختری به نام مریم برساند. مریم نامزدی داشت به نام

یوسف از نسل داود پادشاه. جبرئیل به مریم ظاهر شد و گفت: سلام بر تو ای دختری که مورد لطف پروردگار قرار گرفتی! خدا با توست». (انجیل لوقا، ۱: ۲۶-۲۷)

دوم) نظر لطف الهی بر مریم علیها السلام

بعد از نزول فرشته بر مریم علیها السلام ایشان سخت متحیر و پریشان شد چون نمی‌توانست بفهمد منظور فرشته از این سخنان چیست. فرشته به او گفت: «ای مریم، نترس؛ زیرا خدا بر تو نظر لطف انداخته است و قدرت خدا بر تو سایه خواهد افکند» (انجیل لوقا، ۱: ۲۸).

سوم) بانوی برگزیده و مبارک

فرشته‌ای با صدای بلند خطاب به مریم علیها السلام گفت: «خدا تو را بیش از زنان دیگر مورد لطف قرار داده است و فرزندت سرچشمه برکات برای انسان‌ها خواهد بود». (انجیل لوقا، ۱: ۴۲)

چهارم) نزول روح القدس بر مریم علیها السلام

از آنجاکه حضرت مریم علیها السلام به صورت عادی و طبیعی صاحب فرزند نشد این جریان بر همگان سخت آمد. حضرت مریم علیها السلام با شنیدن این خبر سخت پریشان شد. در لوقا آمده است: «سلام بر تو ای دختری که مورد توجه پروردگار قرار گرفته‌ای. خدا با توست. مریم سخت پریشان و متحیر شد، چون نمی‌توانست بفهمد منظور فرشته از این سخنان چیست. فرشته به او گفت: مریم نترس! به زودی فرزندی به دنیا خواهی آورد که نامش عیسی علیه السلام است و او مردی بزرگ خواهد بود، پس خدا نامیده خواهد شد. مریم پرسید: چگونه چنین چیزی ممکن خواهد بود. دست هیچ مردی هرگز به من نرسیده است. فرشته جواب داد: روح القدس بر تو نازل خواهد شد و قدرت خدا بر تو سایه خواهد افکند» (انجیل لوقا، ۱: ۲۸-۳۵).

پنجم) مریم علیها السلام مادر خداوند

عهد جدید، حضرت مریم علیها السلام را مادر خداوند می‌خواند؛ زیرا وی مادر حضرت عیسی علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام نیز پدر خداوند خوانده شده است. در لوقا این مطلب این گونه آمده است: «فرشته با صدای بلند به مریم علیها السلام گفت: خدا تو را بیش از زنان دیگر مورد لطف خود قرار داده

است. مریم علیها السلام در جواب فرشته گفت: چه افتخار بزرگی است برای من که مادر خداوندم به دیدنم بیاید» (انجیل لوقا، ۱: ۴۳-۳۵).

ششم) محدثه بودن حضرت مریم علیها السلام

در قسمت مختلفی از لوقا (۳۵-۴۵) به گفت‌وگوی حضرت مریم علیها السلام با فرشته اشاره شده که این هم‌کلامی نشان از جایگاه این بانوی با فضیلت است.

۴-۲-۳. همسر پیلاطس: بانویی منصف

پیلاطس حاکم یهودی قیصریه بود و در اورشلیم میان مردم قضاوت می‌کرد. وی با وجود عدم تقصیر حضرت عیسی علیه السلام ایشان را به یهودیه تسلیم کرد. همسر پیلاطس از وی خواست که عیسی علیه السلام را رها کند و به او آسیب نرساند. انجیل متی این ماجرا را این‌گونه بیان کرده است: «در همان هنگام که پیلاطس جلسه دادگاه را اداره می‌کرد همسرش برای او پیغامی فرستاد و گفت: با این مرد بی‌گناه کاری نداشته باش چون دیشب به خاطر او خواب‌های وحشتناک دیده‌ام» (انجیل متی، ۲۷: ۱۹). در آیات مربوط به این ماجرا همسر پیلاطس، حضرت عیسی علیه السلام را مردی عادل و بی‌گناه توصیف کرد در زمانی که مردان آن زمان، حقانیت و عدالت حضرت عیسی علیه السلام را انکار می‌کردند.

۴-۲-۴. مریم مجدلیه: پیرو راستین حضرت عیسی علیه السلام

مریم مجدلیه جزو پیروان وفادار حضرت عیسی علیه السلام است و در انجیل بارها از او نام برده شده است. عبارات انجیل متی (۹: ۱۶، ۲۷: ۵۶)، انجیل لوقا (۸: ۲، ۲۴: ۱۰)، انجیل یوحنا (۱۸: ۲۰) و انجیل مرقس (۹: ۱۶) همگی نشانگر جایگاه ایشان است. نام مریم مجدلیه در کنار نام زنانی است که به حضرت عیسی علیه السلام خدمت می‌کردند. در متی آمده است: «عده‌ای از زنان که حضرت عیسی علیه السلام را خدمت می‌کردند و به دنبال او از جلیل آمده بودند در آنجا حضور داشتند و از دور ناظر واقعه بودند. در بین ایشان مریم مجدلیه، مریم مادر یعقوب و یوسف و مادر یعقوب و یوحنا پسران زبدی دیده می‌شود. (کتاب مقدس، متی ۲۷: ۵۵) همچنین در انجیل اشاره شده است که

مریم مجدلیه از زنانی بود که با دارایی شخصی خود حضرت عیسی علیه السلام و شاگردانش را خدمت می‌کردند (کتاب مقدس، لوقا ۸: ۳). از دیگر توفیقات مریم مجدلیه این بود که به دست حضرت عیسی علیه السلام شفا یافت. این مطلب در لوقا اشاره شده است. حضرت عیسی علیه السلام هفت روح پلید را از مریم مجدلیه دور کرد (کتاب مقدس، لوقا، ۸: ۳). ایشان حتی بعد از مصلوب شدن حضرت عیسی علیه السلام بانویی وفادار و راستین معرفی شده است. در لوقا این‌گونه آمده است: «زنانی که بر سر قبر رفته بودند عبارت بودند از: مریم مجدلیه، یونا، مریم مادر یعقوب که همراه یوسف محل قبر را مشاهده کردند که چگونه جسد عیسی علیه السلام در آن گذاشته شد، سپس به خانه برگشتند و دارو و عطریات آماده کردند تا به جسد بمالند» (کتاب مقدس، لوقا ۲۳: ۵۵). از دیگر نمونه‌های وفاداری مریم مجدلیه، حضور او در هنگام تاریکی صبح و به تنهایی بر قبر حضرت عیسی علیه السلام است. در یوحنا آمده است: «روز یکشنبه صبح زود وقتی هوا تاریک و روشن بود، مریم مجدلیه بر سر قبر آمد و با کمال تعجب دید که سنگ از قبر کنار رفته، پس با عجله به سراغ پطرس و آن شاگردی که حضرت عیسی علیه السلام را دوست می‌داشت، رفت» (کتاب مقدس، یوحنا، ۲۰: ۱-۲). حتی در کتاب مقدس (انجیل مرقس، ۱۶: ۹) آمده که مریم مجدلیه اولین کسی است که حضرت عیسی علیه السلام پس از مصلوب شدن بر او ظاهر گشت.

۵. مقایسه شاخصه‌ها در قرآن و عهدین

از مقایسه شاخصه‌های زنان نمونه در قرآن و عهدین، موارد زیر مشخص می‌شود:

۵-۱. عفت و پاکدامنی

معیار عفت و پاکدامنی در ترسیم زنان نمونه قرآن بسیار مورد توجه و از کمالات انسانی است. در بیان ابعاد وجودی حضرت مریم علیه السلام خداوند ابتدا به عفت و پاکدامنی این بانو اشاره کرده است: «أَخْصَنَتْ فَرْجَهَا». نکته قابل توجه اینکه دیگر خصایصی که در ادامه آیه ذکر شده است همگی به دنبال ویژگی احسان بوده مانند دمیده شدن روح الهی، صدیقه و قانت بودن که لازمه آنها احسان است. نمونه دیگر در دختران شعیب علیه السلام و همسر حضرت موسی علیه السلام دیده می‌شود.

آنجا که به دلیل عدم اختلاط با نامحرمان گفتند: «لَا نَسْقِي حَتَّى يَضِرَّ الرِّعَاءُ؛ ما گوسفندان خود را سیراب نمی‌کنیم تا مردان گوسفندانشان را سیراب کرده بازگردند» (قصص: ۲۳) و یا متانت رفتار و گفتار یکی از دختران شعیب علیه السلام هنگامی که به دنبال حضرت موسی علیه السلام رفت: «فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ» (قصص: ۲۵).

در عهدین نه تنها چنین تصویری از زن ترسیم نشده است، بلکه متنی متفاوت دیده می‌شود. در مواردی اعمال خلاف عفت و کلمات شنیع به کار رفته است. برای نمونه در سفر پیدایش (۱۹: ۳۳-۳۰) گفته شده است: «دختران حضرت لوط علیه السلام به این دلیل که همسری برای ازدواج نمی‌یابند، تصمیم می‌گیرند پدر خود را شراب داده و با او همبستر شوند تا نسل آنان منقطع نگردد». از سوی دیگر در برخی آیات به رعایت عفت و حیا سفارش شده است: «آیا درست است که یک زن در یک جمع، بدون پوشش سر دعا کند. ما همیشه این را تعلیم داده‌ایم که زن به هنگام دعا یا نبوت باید سر خود را بپوشاند» (کتاب مقدس، اول قرنتیان، ۱۱: ۱۵-۱۳) و یا: «زن نیکوسیرت، عزت و احترام به دست می‌آورد، اما مردان قوی فقط می‌توانند قدرت را به چنگ آورند» (کتاب مقدس، امثال، ۱۱: ۱۶).

۵-۲. بندگی خداوند

در قرآن، هدف از خلقت، عبودیت و بندگی است و در بیان شاخصه‌های زنان نمونه به این ویژگی اشاره شده است آنجا که در باره حضرت مریم علیه السلام می‌گوید: «يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ» (آل عمران: ۴۳) و یا «كَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ» (تحریم: ۱۲). در عهدین هم اشاره‌ای به انجام احکام الهی و درستکاری الیزابت و زکریا شده است (کتاب مقدس، لوقا، ۱: ۶).

۵-۳. برگزیدگی و طهارت

قرآن به صراحت و به طور مطلق و بدون قید حضرت مریم علیه السلام را برگزیده و پاک معرفی می‌کند: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ». (آل عمران: ۴۲) در عهدین با وجود اینکه

حضرت مریم علیها السلام مادر خدا معرفی شده است، اما سخنی از مقام اصفایی و طهارت از پلیدی به میان نیامده است.

۵-۳-۱. استقامت در دین‌داری

در بیان امتیازات آسیه همسر فرعون، پایداری ایشان در برابر شکنجه‌های فرعون به دلیل ایمان به نبوت موسی علیه السلام مورد توجه است و همین سبب جاودانگی نام این بانو در قرآن می‌شود: «تَجْنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَ عَمَلِهِ وَ تَجْنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ» (تحریم: ۱۱). در عهدین نیز نام مریم مجدلیه و وفاداری و استقامت وی حتی پس از مصلوب شدن حضرت عیسی علیه السلام مطرح می‌شود (کتاب مقدس، لوقا، ۲۳: ۵۵-۵۶؛ کتاب مقدس، لوقا، ۲۴: ۱۰-۱۱).

۵-۳-۲. انفاق مال

در قرآن به طور صریح از زنی نامی به میان نیامده که خدمت مالی در راه پیشرفت اسلام انجام داده باشد، اما تاریخ گواه بر خدمات زنانی چون خدیجه علیها السلام است که در کنار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و در راه پیشرفت اسلام با جان و مال خود از خودگذشتگی کرد. (قمی، ۱۴۱۴، ۱۸۱/۴) در عهدین هم زنانی همراه حضرت عیسی علیه السلام بودند که اموال خود را در راه حضرت عیسی علیه السلام و شاگردانش هزینه می‌کردند (کتاب مقدس، لوقا، ۸: ۳).

۶. نتیجه‌گیری

قرآن کامل‌ترین کتاب هدایت و جامع آموزه‌های تربیتی است و در بیان شاخصه‌های زن مطلوب، عنصر کانونی در نظام خانواده است و به اموری از جمله عفت و پاکدامنی، بندگی خدا، پایداری در دین‌داری به طور عمیق و با تأکید اشاره کرده است. ازسوی دیگر در عهدین با توجه به وجود ناهماهنگی و تناقضات در بخش‌های مختلف تصویری روشن از زنان مطلوب حاصل نمی‌شود با اینکه شاخصه‌های مطلوب با نگاه سطحی و گذارا مورد اشاره قرار گرفته است. حسن ختام مطلب اینکه عمق و جامعیت شاخصه‌های زن مطلوب در نگاه قرآن نسبت به عهدین بیشتر بوده و

تصویری واضح از ویژگی‌های لازم زن که رکن اصلی و تأثیرگذار در سلامت و بهداشت روانی خانواده است، ارائه می‌دهد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۷۳). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- ۱. امین، نصرت بیگم (۱۳۶۱). مخزن العرفان. تهران: نهضت زنان مسلمان.
- ۲. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۸). زن در آینه جلال و جمال. قم: اسراء.
- ۳. رازی، حسین بن علی (۱۴۰۸). روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن. مشهد: پژوهش‌های اسلامی آستان رضوی.
- ۴. طباطبایی، محمد حسین (۱۴۱۷). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: جامعه مدرسین.
- ۵. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. تهران: ناصر خسرو.
- ۶. قرطبی، محمد بن احمد (۱۳۶۴). الجامع لاحکام القرآن. تهران: ناصر خسرو.
- ۷. قمی، عباس (۱۴۱۴). سفینه البحار. قم: اسوه.
- ۸. سلیمانی اردستانی، عبدالرحیم (۱۳۹۵). کتاب مقدس. قم: مؤسسه فرهنگی طه.
- ۹. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.